

GÜNÜMÜZ
İNANÇ
PROBLEMLERİ

İLAHİYAT FAKÜLTELERİ KELAM ANABİLİM DALI
SEMPOZYUMU

7-9 Eylül 2001
ERZURUM

GÜNÜMÜZDE İTİKADÎ SORUNLAR

Yrd. Doç. Dr. Selim ÖZARSLAN*

Giriş:

Bilgi çağını idrak eden, modernleşmeyle birlikte bireyselleşme sürecinde bulunan günümüz insanı, her yönden olduğu gibi manevî ve kültürel yönden de kendinden, varlığına neden olandan (tanrı), geleneklerinden, dinî değerlerinden uzaklaşmakta egonun kucacağına düşerek ruhsal-psikolojik bunalımları yaşamaktadır. Günümüz insanının içinde bulunduğu bunalımların temelinde hiç şüphesiz ki, pozitivist eğitim ve dünya görüşü, kapitalist düşüncelerin beslediği maddeci hayat anlayışı, dinî değerlere sırt çevirmiş maddeci ilim anlayışı ve âlemin mekanist açıdan izahı bulunmaktadır. Toplumda bu zihniyet yerleşince, diğer problemler kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Manevî ve psikolojik bunalımlara girmiş bireyler, sosyal yaşantılarında da bir tatminsizliğin içinde buldukları için toplumsal sorunların kaynağını oluşturmaktadırlar. Bu şekilde, tatminsiz bireylerin içinde yaşadığı toplum düzeni parçalanmakta, huzursuzluk ve kaosun hakim olduğu başka bir yaşam biçimi gelişmektedir. Bu bağlamda söz konusu psikolojik, sosyolojik ve tabii ki itikadî bunalımlara neden olan felsefî ya da ideolojik akımlar nelerdir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

(Materyalizm, Pozitivizm,¹ Panteizm,² Varoluşçuluk/ Existentialism³, Ateizm, Nihilizm, Darwinizm, Feminizm, Ruhçuluk, Satanizm⁴ gibi genellikle batı kaynaklı ideoloji ve felsefî akımlardır. Ayrıca inananların çeşitli nedenlerle birbirlerine yönelttikleri tekfir salgını da inanç problemleri arasında sayılabilir. Biz kelâmcılara düşen ise çağımızın itikadî problemlerine çözümler getirmek ve insanların ihtiyaçlarına cevap vermektir.

Yukarıda isimleri sayılan “izm” lerin birey ve toplum katmanları üzerindeki tesirli etkinliği, imanla akhın, imanla ilmin, imanla hayatın dengesinin bozulmasına ve bu durum da duyguların İstiklal şairimiz M. Akif’in dediği gibi

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: sozarслан@firat.edu.tr

¹ İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, Haz. Sabri Hizmetli, Ankara, 1981, II, 239-250; Topaloğlu, Bekir, *İslâm Kelâmcılarına ve Filozoflara Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-i Vâcip)*, Ankara, 1992, 151-157.

² Panteizm kelimesi ilk defa 18. asırda İrlandalı J. Toland tarafından kullanılmış olup Allah ile alemi bir ve aynı, O'nu alemin yegane cevheri sayan felsefî akımlara verilen isimdir. Bkz. Bolay, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ yay., 1987, Ankara, 201.

³ İnsanın kendi kendisini var ettiğini ileri süren bilim dışı burjuva öğretisi. Varoluşçu felsefe veya varoluşsal felsefe ismiyle de anılmaktadır. Öznel düşünceli, tekbenci/solipsizm, usa aykırı, bilime karşı ve bilim dışı bir burjuva doktrindir. Bu öğretilerle birlikte dünyanın her tarafında sözde kendi kendilerini varlaştıran hippi'ler ortaya çıkmıştır. Hippi/Hippy'ler varlıklarını, toplumun kurulu düzenine başkaldırmak ve her türlü değeri hiçe saymakta oluşturdukları kanaatindedirler. Kullandıkları uyuşturucu maddeler de onların bu telakkilerinin baş yardımcıları olmuştur. Bkz. Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, 443.

⁴ Satanizm: Geleneğe bağlı İbrahîmî dinleri protesto amacıyla ortaya çıkan Şeytan'ı Tanrı'nın rakibi olarak görerek ona tapanların kurduğu bir inanç sistemidir. Kara İncil adıyla din esaslarının yer aldığı kutsal kitapları ve Şeytan'ın Kilisesi adıyla mabetleri bulunmaktadır.

“Nefs-i Emmâre hizasında” kalmasına sebebiyet vermiş, daha yüksekler kanat çırpmasına engel olmuştur.⁵

Yine bu “izm” lerin insanlığın gündemine soktuğu yalnızca dünyaya yönelik, içkin ve anlamdan uzak idealler, zevk türleri, soyut değerlerden uzaklaşarak, sırf somutlara bel bağlamak insanların sorunları için çözüm tarzi olamazlar.

Bu tür inanç problemlerinin önüne geçmek, dini vahyî temellerine dayalı olarak yeniden anlamaya çalışmak ve Kur’an’ın da emrettiği ilmî araştırma ruhunu geliştirmekle mümkün olacaktır. Bu da aklımızı rasyonel kriterler doğrultusunda kullanarak gerçekleşecektir.

Bilindiği gibi ilâhî mesaj zincirinin son halkası olan İslâm, akıl ve fikir dinidir. Onun hayal, vehim ve hurafelerle uzaktan yakından bir ilişkisi olmadığı gibi onları da yok etmek üzere dizayn edilmiştir. “Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?”⁶ İslâm ancak akıllı olanları kendisine muhatap kabul etmiştir. Yani akıl, İslâm dininde mükellef (sorumlu) olmanın birinci şartıdır. Bu sebepten bu din nazarında akıl dinden, din de akıldan bağımsız ve ayrı olamaz. Dinin temel ilkeleri olan Allah’ın varlığı, birliği ve peygamberlik kurumu akılla ispatlandığı gibi dinin emir ve yasalarının anlaşılıp kavranması da akılla gerçekleşmektedir. Bu nedenle aklın İslâm dininde kendine özgü üstün bir yeri ve mevkisi vardır.

İlahî mevhibe olan akıl potansiyeline işlerlik kazandırarak günümüz insanlığını ve geleceğini tehdit eden bu inançsızlık ve ufuksuzluk furcasının önüne geçebiliriz. Bunun içinde sağlam, Kur’anî temellere istinat eden tevhit inancını yeniden insanlığın gündemine sokmamız gereklilik olarak önümüzde durmaktadır. İslâm’ın ve insanlığın geleceği ve kurtuluşu için tevhit inancı üzerinde ısrarla durmamız gerekliliktir. Allah’ın birliğine ve yaratıcılığına inanan insan, bütün âlemin yok olmaz, yıkılmaz, sarsılmaz, anarşi ve kaosa düşmez bir sahibinin olduğunu, hiçbir gücün onu bozamayacağını benimsemiş olmakla kainatın içindeki bir varlık olarak hem kendisi, hem de diğer varlıklar sarsılmaz bir garanti altına girmiş olacaktır.⁷ Bu şekildeki tevhit inancına sahip olan insanlar her şeyden önce güven duygusu içerisindedir. Artık şu anı ve geleceği için tereddütler ve açmazlar içerisinde kalmayacaktır. Ölüm dahil hiçbir şey tevhit inancına sahip bireyi yıldırılmayacak, kaos ve yalnızlığa sevk etmeyecektir. Çünkü o birey bilmektedir ki varlığı imanla birlikte güven ve emniyet içerisine alınmıştır.

İnsanın var oluş gayesi, kendini ve âlemi bilmesi, yaratanını tanınması, eşyanın hikmetini ve hakikatini kavramasıdır. İnsan ancak bu gayesini gerçekleştirebildiği ölçüde mükemmel olabilir.

Eşref-ı mahlukât olarak yaratılan insandan⁸ beklenen şey, kendisini koruması, insanî niteliklerini geliştirmesi, diğer insanlara hizmet ve sevgi ile

⁵ Bolay, S. Hayri, Eğitimden Doğan Gençlik Problemleri, *Gençliğin Ruhî ve Manevî Problemleri*, İstanbul, 1987, 16.

⁶ Enâm, 6/122.

⁷ Bolay, a.g.m, 16, 49.

⁸ Tîn, 95/4. “Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

beraber yaratıcıya muhabbet ve ibadet etmesidir.⁹ Yani kendisini ve yaratanını bilmesi ve bu dünyadaki yaşantısına anlam kazandırmasıdır. Ancak insan bunu gerçekleştireyim derken insan olması ve iktisadî, sosyal, siyasî, kültürel vb. gibi çeşitli dış faktörlerin etkisiyle bu amacından uzaklaşarak başta itikadî olmak üzere, amelî ve ahlakî yönlerden çıkmazların ve açmazların içerisine düşmüştür. İnsanlık tarihi Allah'ın insanoğluna doğru yolu ve inancı gösterdikten sonra tekrar inançsızlık ve sapıklık yoluna dönüşlerinin örnekleriyle doludur.

Kur'an-ı Kerim de kendilerine doğru yol ve inanç gösterildikten sonra aralarından peygamberlerinin ayrılmasıyla birlikte bu yoldan saparak inançsızlık ve sapıklık girdabına düşen milletlerin kıssalarıyla doludur. Bunlardan birkaç tanesini hatırlamak yerinde olacaktır kanaatindeyiz.

Şeytanın ve nefislerinin emrine uyararak doğru yoldan çıkan Âd ve Semûd kavminin durumu şu şekilde tasvir edilmektedir: “*Âd ve Semûd'u da (helak ettik). Sizin için (onların başına nelerin geldiği) oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmalıdır. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar.*”¹⁰

“Semûd'a gelince onlara doğru yolu gösterdik, ama onlar körlüğü doğru yola tercih ettiler. Böylece yapmakta oldukları kötülükleri yüzünden alçaltıcı azabın yıldırımını onları çarptı.”¹¹

Peygamberlerinin hem hayatlarında hem de vefatlarından sonra küfür, isyan, inat ve iftiraları sebebiyle sapıklığa düşen Yahudi ve Hıristiyanlar'ın bu tutumu Kur'an'da tenkit edilmekte ve kınanmaktadır: “*Gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi geldikçe ona karşı büyüklük tasladınız. Size gelen peygamberlerden bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz. (Yahudiler peygamberlerle alay ederek) “kalplerimiz perdelidir” dediler. Hayır; küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lanet etmiştir. O yüzden çok az inanırlar*”¹²

Kur'an genel manada Allah'ın emirlerinden uzaklaşarak, onlardan yüz çevirmeyi sapıklık olarak değerlendirmektedir. İtikadî alanda inanılması gereken temel ilkelerden uzaklaşmayı ise tam ve derin bir sapıklık olarak nitelemektedir: “*Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, Peygamberlerini ve kıyamet gününü inkar ederse tam manasıyla sapmıştır.*”¹³ Bu sebepten olacak Mekki ayetlerin konusunu daha çok inanç ve itikat meseleleri teşkil etmektedir. Çünkü dinin aşımı ve özünü inanç ilkeleri oluşturmaktadır. Bu dönemde nazil olan ayetlerin vurgusu, Allah'ın varlığı ve birliği yani tevhit akidesi ve ona ulaştıracak kainatta cereyan eden olaylar üzerinde tefekkür ve tezekkürde yoğunlaşmaktadır.

Günümüzde de insanlık, yukarıda isimlerinden bahsettiğimiz çeşitli dünya görüşleri ve içinde yaşadığımız küreselleşen dünyada bilgi çağının ve teknolojinin

⁹ İzmirli, İsmail Hakkı, *İslâm Dini ve Tabii Dîn*, Sadeleştiren, Osman Karadeniz, İzmir, 1998, 42.

¹⁰ Ankebût, 29/38. Ankebut süresinde Hz. Nuh, İbrahim, Lût, Şuayb, Salih, v. gibi peygamberlerin kavimlerini hidayete çağırdıklarını fakat onların büyüklük taslayarak bundan yüz çevirdikleri ve saptıkları konu edilmektedir.

¹¹ Fussilet, 41/17.

¹² Bakara, 2/87-88.

¹³ Nisâ, 4/136.

getirdiği bir takım olumsuz faktörlerle kendisine güven duygusu kazandıran ve yaşama zevinci katan dinî değerlerden ve inanç prensiplerinden uzak bir yaşantı içerisinde bulunmaktadır.

İnsanlığın özellikle de Müslümanların içerisinde bulunduğu bu inanç kaos ve bunalımına günümüz kelâmı Kur'an'ın ışığı, aklın ve bilimin yol göstermesiyle çeşitli analitik çözüm yolları geliştirmelidir. Bu inanç sapmalarından bazılarını örnekler vermek istiyoruz.

İnanç Sapmaları ve Kelâmî Çözümler

1. İnançsızlık Problemi:

Ateizmin¹⁴ ve ona benzer çeşitli “izm”lerin besleyip büyüttüğü maddenin ezeliğini savunan dolayısıyla her şeyin yaratıcısı olan mutlak bir varlığın olmadığını iddia eden bu inançsızlığın sağlam ve köklü dinî birikime sahip olmayan gençlerimiz ve insanlarımız üzerindeki olumsuz etkisine karşı Kur'an'da vurgulanan tevhit inancı yeniden ele alınmalıdır. Tevhit inancı ki, insanın akıl ve his, ruh ve ceset, ticaret ve siyaset, idare ve kanun, ibadet ve muamelat bakımından Allah'a tam teslim oluşunu ifade etmektedir.¹⁵ Bu inancın insanlık için değeri ve taşıdığı eşsiz önemi tekrar gündeme getirilmelidir. Bu inanç sayesinde bunalım, kaos ve itikadî çalkantılar içerisindeki bireyler yaşantılarını anlamlandırarak ve tekrar güven duygusuna sahip olacaklardır.

2. Tekfir Ya da Küfürle İtham

Günümüzde görülen itikadî sapmalardan birisi de yanlış ve vahyî temellerinden uzaklaşmış din anlayışlarının neticesi olarak ortaya çıkan tekfir etme olgusudur. Kendi inanç, felsefî düşünüş ve anlayışlarını benimseyip kabul etmeyenleri tekfir etmek, hakikate ve gerçek kurtuluşa ulaşmanın kendilerinin benimsedikleri yolu takip etmekle olabileceğini söylemek, genellikle İslâm'ın aslî ilkelerinden kopmuş din anlayışına sahip grupların belirleyici niteliklerindedir. Karşısındaki bireyin inaniş, söz ve eylem bütünlüğü hakkında gerekli ve detaylı araştırma yapmaksızın, inancının dayanaklarını incelemeksizin, sırf kendisinden farklı düşünüyor diye tekfir etmek günümüzün adeta bir modası haline gelmiştir.

Küfürle itham etmenin nedenlerinin başında itikadî konulardaki bilgi eksikliği gelmektedir. İnsanlar bu konuda bilgisizlik, cahillik ve taklitçi taassubun kurbanı olmaktadır. İnanç esas ve ilkelerini bilmeyen, bu ilkelerin mana ve ruhunu kavrayamamış bireyler, hoşgörüden de uzaklaşarak tekfir bataklığına saplanmışlardır.

Vahyî temelleri üzerine bina edilmiş din anlayışından uzaklaşan bireyler, kendi şahsî çıkar ve menfaatleri için de başkalarını kolayca tekfir etmişlerdir. Maddî ve manevî nüfuz, şan ve şöhret peşinde koşan İslâm'dan nasibini almamış insanlar, bunlara ulaşmalarında kendilerine engel olabilecek kimseleri küfürle itham

¹⁴ Ateizm (Tanrıya inanmazlık) hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir, 1990, 162-183.

¹⁵ “De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım; hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim. En'am, 6/162-163

etmektedirler.¹⁶ Hasılı tekfire sapma ve bunu metot olarak kullanma bir inanç sapması olarak karşımızda durmaktadır. Bu sorunun çözümü de yine Kur'an'ın ana konusu ve misyonu olan tevhit akidesini insanlığın zihnine nakşetmekten geçmektedir. Bu inanç sayesinde ki insanlar kula kul olmaktan kurtulmuş, yalnızca Rablerine yönelerek¹⁷ insan olma onur ve şerefine ulaşmışlardır.

3. *Determinist-Fatalist Kader Anlayışı:*

Günümüz insanının dinî açmazlarından birisini de hiç şüphesiz vahyi temellerinden uzaklaşmış cebriyeci bir kader anlayışı oluşturmaktadır.¹⁸ İslam'ın insan hürriyetini ilgilendiren fiil, irade, kaza ve kader anlayışının cebriyeci yani önceden belirlemeci, insanın iradesinin bir etkinliğinin olmadığı biçimindeki bir anlayış olduğunu düşünen insanlar dinden uzaklaşmışlardır. Çünkü bu şekildeki bir kader anlayışı, gelişmenin, ilerlemenin, dinamizmin, dönüşümün önünde bir engel teşkil etmektedir. Halbuki kader kainatın belirli bir düzen ve nizam içerisinde bir ölçüye göre yaratılması anlamına gelmektedir. Allah bütün kainatı içindekilerle beraber bir nizam ve ölçü içerisinde yaratmıştır. Kader ölçülülüktür. Kainatın belirli bir düzen içerisinde olması, âlemdeki her şeyin, en ufak zerrenin bile bir kanuna ve amaca göre hareket ettiği bilinmekte ve Allah'ın varlığının açık ve kesin delilini oluşturmaktadır. İnsan da Allah'ın kainata koyduğu bu fizikî, sosyal kanun ve nizamlara tabidir. Onlara göre aklının da yardımıyla hareket etmekle yükümlüdür. Bu bakımdan yaptığı iyiliklerden sevap, işlediği kötülüklerden ise günah kazanmaktadır. Bu şekilde Kur'an'ın insan hürriyetine ilişkin ortaya koyduğu hakikatler gerçek bir biçimde ortaya konmalı ve küreselleşen dünyada yaşayan günümüz insanının istifadesine sunulmalıdır. Unutulmamalıdır ki bireyin, kendisine, Allah'a, toplumuna karşı sorumluluğu benimsediği kader anlayışına göre şekillenecektir.¹⁹

Kur'an insanın sorumluluğu nispetinde hür olduğunu belirtir. Bu istikamette vaaz edilen ayetlerden bir kısmı şunlardır:

“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı şer de kendinedir.”²⁰

“Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.”²¹

“Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.”²²

Kur'an'ın çizdiği istikamette insan hürriyeti meselesine yaklaşılsa, bu alanda beliren kaderle ilgili doğal afet, deprem, trafik kazaları ve toplu katliamlar gibi günümüz insanının sıklıkla karşı karşıya olduğu rutin problemlere insan zihnini tatmin eden makul çözümler getirilebilecektir.

¹⁶ Tekfir hakkında detaylı bilgi için bkz. Kılavuz, Ahmed Saim, *İman-Küfür Sınırı*, İstanbul, 1990, 308-309.

¹⁷ Bkz. Fatiha, 1/ 1-7.

¹⁸ Bkz. Özarslan, Selim, *14-18 Yaş Lise Geçerlerinde Kader İnançtı*, Ankara, 1994, 46 vd. (Basılmamış Y. Lisans Tezi)

¹⁹ Yeprem, M. Saim, *İrade Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*, İstanbul, 1984, 143-147.

²⁰ Bakara, 2/ 286.

²¹ Ali İmran, 3/182.

²² İnsan, 76/3.

SONUÇ

Bilindiği gibi kelâmın amacı, kesin delillerle dinî akideleri belirlemek, dinin esaslarını onlar üzerinde şüphe uyandıracak, onları bozup asli fonksiyonlarından uzaklaştıracak batıl ve yanlış görüş ve fikirlere karşı korumaktır.

Kelâmın bu asli fonksiyonuna duyulan gereksinim, küreselleşen ve telekomünikasyonun sağladığı imkanlarla küçülen dünyada daha da belirgin bir hale gelmiştir.

İnsanın beden ve ruh bütünlüğüne aykırı, dünya ve ahiret saadetine mani olan her türlü beşerî ve felsefî, batıl ve sapkın inanç ve düşünce akımlarına karşı olmak, kelâmın yüklendiği görev olmakla birlikte her inanan insana düşünme kabiliyeti ve bilgi birikimi ölçüsünde düşen bir sorumluluk da olmalıdır.

Çağdaş Kelâm'ın ve kelâmcının amacı da günümüz insanının itikadî problemlerine çözümler bulmaktır. Yalnız bu yapılırken Allah'ın dininden ödün verilmemesine, bununla birlikte en önemlisi de onun çerçevesinin daraltılmamasına dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

AYDIN, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir, 1990.

BOLAY, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ yay., Ankara, 1987.

BOLAY, S. Hayri, *Eğitimden Doğan Gençlik Problemleri, Gençliğin Ruhî ve Manevî Problemleri*, İstanbul, 1987.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

İZMİRLİ, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, Haz. Sabri Hizmetli, Ankara, 1981.

İZMİRLİ, İsmail Hakkı, *İslâm Dinî ve Tabii Din*, Sadeleştiren, Osman Karadeniz, İzmir, 1998.

KILAVUZ, Ahmed Saim, *İman-Küfür Sınırı*, İstanbul, 1990.

ÖZARSLAN, Selim, *14-18 Yaş Lise Geçlerinde Kader İnanç*, Ankara, 1994. (Basılmamış Y. Lisans Tezi)

TOPALOĞLU, Bekir, *İslâm Kelamcularına ve Filozoflara Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-i Vâcip)*, Ankara, 1992.

YEPREM, M. Saim, *İrâde Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*, İstanbul, 1984.